

rdt hier alzo.

verzen is ook
ers tegenover
kbaar.

d Geest met

em" verlaaid
arheen zou ik

ar zij waren
en geest".

God, nu ons
dt geschreven
ler Hebreëen"

20:7). „mijn
en. 40:27) en

grond de ge-
een nationale
keren.

ven bruikbaar
reeds onwaar

elden te ver-

eden als „Met
st zoo gegaan"

an het Nieuwe

HEPP.

N.

nu een vraag
ist der geboden

onze Koningin
nu u dan daarbij

iskomst der Ko-
een onnoodige

waarden ervoor?

de vraag voluit
omdat ik, voor

raag zelve iets

vaarin ze schijnt
gesteld schijnt

zou ik de ver-
rijver persoonlijk

t, dat me niet

hoogs ook, in

roon?" Zoo iets

or?"

willen zeggen:

g vinden. Laat

ing, vriendelijk

ragen niet half

verwachten het

het eenige juiste

at erg kritisch.

niets in 't hart

leze opmerkingen

ik in elk geval

standigheden be-

a haar doen en

a discussie.

treden onder het

iets is, dat de

og andere wegen

ons oordeel uit te

ezwaar het best

lijk schrijven. Dat

en zusters. Dat

ing en de liefde

erbidt dien we

chte zeden die in

nen, moeten wij

et gezag zoo stel

lgen, maar door

el op de vraag.

oorloofd in den

als het gebeurde en als een Dienaar dan zoo bad, zou
zijn gebod dan den Heere welbehagelijk zijn? Dat is ook
eigenlijk de kern van z'n vraag. Blijkbaar vraagt hij,
dat zulk een gebod medeplichtig zou maken aan den
rijtser der Koningin en daarmee aan een, ook naar mijn
oordeel, stellig min-gewenschte ontspanning op des Hee-
ren dag.

Me dunkt, dat onze lezer het antwoord gemakkelijk
zal vinden door de tegenovergestelde vraag te stellen:
of het naar Gods wil, of het in overeenstemming
met het gebod der naastenliefde zou zijn, in het onder-
scheiden geval te wenschen, dat H. M. niet behouden
van haar rit mocht terugkeeren, dat haar daarbij een
groot onheil overkwam? Een bevestigend antwoord op
deze vraag zal hij onmiddellijk met verontwaardiging af-
wijzen.

Door er plaats aan te geven in z'n hart, zou hij
voelen schuldig te worden tegen het zesde gebod.

Hij zou hartelijk H. M.'s behouden terugkomst be-
geeren, en er zich geen oogenblik ongerust over maken,
dat hij daarmee haar doen voor zijn rekening nam.
En voorzover dat doen hem zonde scheen, zou hij
er aan denken zooals Jezus op Golgotha dacht aan die
Heer aan het kruis sloegen en de stervende Stefanus
aan die hem steegden. Hij zou bedenken, dat als onze
naaste zondigt, de handhaving van het recht Gods niet
staat aan ons, maar aan den Heere, en dat het ons, die
zelf zondaars zijn en alleen door genade kunnen bestaan,
voegt genade voor hem in te roepen. Hij zou bidden
om de behouden thuiskomst der Koningin, en hij zou
meer nog voor Haar bidden.

Nu, dan is daarmee zijn vraag ook beantwoord.
K. F.

WIJSBEGEERTE.

Iets over zielkunde.

Fechner.

Voor we zoover zijn, dat we verder iets gaan
bespreken van de experimenteele zielkunde, wil het
me voorkomen, dat we het meer wijsgeerig stand-
punt van enkele van de baanbrekers van deze rich-
ting moeten leeren kennen.

Immers dan ook verstaan we, hoe deze mannen
er toe kwamen, de door hen voorgestane richting
in te slaan, en wat hun bedoeling was bij het
aanvaarden van hun werk en bij het propageeren
van de experimenteele richting als de eenig juiste.

Natuurlijk beteekent dat niet, dat zoo er iemand
is, die een onjuiste richting voorstaat, ook de ge-
gevens, die hij aan de wetenschap verschaft, onjuist
zijn, maar wel is het gewenscht rekening te houden
met de richting, die ze vertegenwoordigen, wan-
neer het er op aankomt hun werk, voorzover het
betreft een beoordeeling naar principiële maat-
staf te geven, te waardeeren.

Als de eerste, die in aanmerking komt, om be-
sproken te worden, zullen we dan zeker wel mogen
noemen Gustav Theodor Fechner.

Fechner werd geboren in Niederlausitz in 1801.
Reeds op twee-en-twintig-jarigen leeftijd was hij do-
cent in de natuurkunde, en toen hij drie-en-dertig
jaar was, werd hij benoemd tot hoogleraar in de
physica te Leipzig. Negen jaar later werd hij, na
langdurige ziekte, gedurende welke hij zijn col-
leges had gestaat, hoogleraar in de filosofie
aan dezelfde Universiteit.

De bedoeling van Fechner was, een wijsbegeerte
te vinden, die uitging van de ervaring. Hij wil op-
komen tegen de mechanische wereldbeschouwing,
die in zijn tijd nog veelal opged. Hij noemt
deze levensbeschouwing, die van het „Nachtan-
sicht". Deze, zoo zegt hij, wil alle kleurige en
fleurende leven oplossen in een levenloze, zinloze,
doode atomenwerveling; deze wil de lichtende, zin-
volle wereld, met haar levensorde maken tot een
anledige, duistere, onkosmische nachtgeboorte.

Maar hij zoekt naar de wereldbeschouwing, die
laat uitkomen, hoe alles leeft en werkt in God.
De wereldbeschouwing van het „Tagesansicht".

De empirische grondslagen nu van deze leer, het
zoogenaamde pan-en-theïsme (al-in-God-leer) wil
Fechner vinden in zijn „psycho-physiek", volgens
welke zekere gebeurtenissen in het zieleleven hun
parallellen vinden in het lichamelijk bestaan, zoo-
dat ook de gebeurtenissen in het zieleleven kunnen
worden gemeten en gewogen, kunnen worden na-
gegaan en in haar wetmatigheid kunnen worden
gekend.

Duidelijk komt dit standpunt van Fechner uit in
het eerste van zijn twee groote werken: „Eleme-
nte der Psychophysik", dat in 1860 ver-
scheen.

Maar veel klaarder nog spreekt zijn wijsgeerig
standpunt, in het laatst van zijn leven uitgegeven
werk: „Die Tagesansicht gegenüber die
Nachtansicht".

Hier spreekt hij onomwonden uit, dat hij het
geestelijke en het lichamelijke slechts ziet als twee
verschillende openbaringswijzen van een en het-
zelfde wezen, — terwijl deze openbaringswijzen zich
alleen maar verschillend aan ons voordoen tenge-
volge van een verschillend gezichtshoek, vanwaar-
uit wij de dingen zien.

Laat me U een stukje uit het laatste boek (blad-
zij 87 v.v.) mogen weergeven. Fechner schrijft als
volgt:

„Waar nu naar de „dagkijk" op de wereld niet

alleen menschen en dieren, maar zelfs planten en
steen en sterren een eigen ziel hebben, zal daar
ook niet het kristal zulk een ziel willen hebben?
Ik meen, dat moet wel zoo zijn. Immers wanneer
het licht niet slechts in menschen en dieren, maar
ook — daarbovenuit gezien dan — wanneer zijn
kleuren en glansen worden ervaren, zoo zal de bij-
zondere wijze, waarop een kristal het licht brengt,
op een bijzondere wijze eveneens worden ervaren.
Wilt ge nu dit schitteren van het licht in het kristal
rekenen als een zaak van een bijzondere ziel, zoo
staat U dat volkomen vrij. En evenmin als gij er
door gehinderd wordt, dat het uw geest is, die ge-
waarwordingen heeft, maar dit toch tenslotte de
algemeene geest is, zoo min wordt de algemeene
geest gehinderd om toch ook weer uw gewaarwor-
dingen te hebben. Maar indien gij, wanneer ge
het licht van het leven op uwe wijze waarmaakt,
zegt, dat gij een geest hebt, waarom kunnen we
dan ook niet zeggen, dat een kristal een geest heeft,
die toch ook het licht op geheel eigen wijze we-
kaatsen kan? En zoo heeft een diamant de schoon-
ste van al die kleine zielen, de geslepenen zelfs
eene door opvoeding (!) gevormde, veredelde, en dat
weer het schoonste, wanneer de diamant is aan den
vinger van iemand, die een nog hooger en schoo-
ner ziel in het hoofd, dat daarboven regeerend staat,
bezit."

Deze aanhaling laat aan duidelijkheid, naar we
meenen, niets te wenschen over. Hier is het mysti-
cistische pan-en-theïsme heel duidelijk uitgesproken.

Maar we mogen dan ook niet nalaten, op het
gevaarlijke van dit standpunt te wijzen. Of, eigenlijk
kan hier van „gevaar" niet eens worden gesproken.

Hier is een opvatting, die met de christelijke
niets heeft te maken.

De ziel van den mensch is tenslotte van een-
zelfden aard als de ziel van een stuk delfstof.

En nu is dat wel zóó, dat die steen b.v. alleen
daarom een ziel heeft, wijl hij in God is, gelijk
alles in God is, — maar dan wordt toch die ziel
van dien steen of opgeheven tot een stuk God —
vergun mij de uitdrukking — en krijg ik prac-
tisch een pantheïsme van de meest sterke con-
sequentie; of de ziel van den mensch wordt neer-
gehaald tot een bepaalde wijze van reflectie van
het onpersoonlijke Al-Licht, dat Fechner dan God
gelieft te noemen.

Dat nu op dit standpunt er van een onsterfelijke
ziel van den mensch, in onderscheiding van de ziel
van het dier, geen sprake kan zijn, is licht te
verstaan.

Maar eveneens begrijpen we dan, dat men wel
heel goed kan waardeeren, dat Fechner op het leven
van de ziel weer zoo sterken nadruk heeft gelegd —
dat hij zich daarmee heeft verheven boven het zoo
platte, niet aan een ziel geloovende, materialisme
— maar van een jubel om „de overwinning der ziel"
behoeft bij het optreden van Fechner nog geen sprake
te zijn.

Immers zijn wijsgeerig standpunt doet zijn ziel-
kunde in den meest eigenlijken zin van het woord
zijn een „zielkunde zonder ziel".

Met de eigenschappen, die de Schrift aan de
ziel van den mensch toekent, wordt er door Fechner
niet gerekend. En hoevele mooie ontdekkingen
we ook aan hem te danken hebben — zij het dan
ook, dat de naar hem genoemde wet, die we reeds
bespreken, tevens den naam van Weber draagt —
datgene, wat Fechner ons wilde bewijzen met
zijn „psycho-physik", zijn stelling van het pan-
en-theïsme, zal hij voor ons nimmer bewijzen kun-
nen, wijl zijn thesis in strijd is met het woord
van onzen God.

En al erkennen we, dat „de kromme stok" van
Fechners theorie, voor de zielkunde inderdaad wel
eenige „rechte slagen" heeft gegeven — zijn wijs-
geerig standpunt blijft voor ons dan toch ook maar
een „kromme stok".

J. W.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

De beschrijving van de geschiedenis van den schoolstrijd.

Prof. Dr A. Goslinga, Hoogleraar aan de Vrije
Universiteit, heeft de publieke zaak, maar inzonder-
heid ons onderwijs, en nog meer speciaal ons
christelijk onderwijs een grooten dienst bewezen
door zijn voordracht, die hij heeft gehouden op
het philologen-congres te Groningen, den 15en April
van dit jaar.

Onder den titel, die het opschrift van dit artikel
is, kwam zijn rede uit bij de Uitgeversmaatschappij
„Holland" te Amsterdam.

Al dadelijk treft het, dat Prof. Goslinga zoo ge-
heel in zijn onderwerp inzigt, en het met zoo groote
liefde behandelt. Dit verwondert ons niet. Immers
voor een man van de moderne school moge, om
zuiver wetenschappelijke redenen, het onderwerp
aantrekkelijk zijn, het is toch immer een min of
meer stremmende invloed, die er moet uitgaan van
het besef, dat hij het beschrijven van de geschie-
denis van den schoolstrijd zoo dikwijls moet worden
geconstateerd, dat juist door menschen van de
zoogenaamd liberale school op zoo geheel onlibe-
rale wijze is opgetreden.

Maar des te meer waardeeren we het, dat Prof.
Goslinga in dezen kring dit onderwerp heeft be-
handeld.

Met de bedoeling, om bij allen, die in het chris-
telijk onderwijs belang stellen en die zich den
schoolstrijd nog herinneren als een stuk machtig
christelijk leven in Nederland, de neiging te wekken,
dit uitgaafje te koopen, geven we hier een kort
overzicht van hetgeen Prof. Goslinga in zijn bro-
chure (referaat) zegt.

Naar aanleiding van een opmerking van Prof.
G. tegen Prof. Casimir op een vorig congres, dat
het toch wel gewenscht was ook eens de historie
van den schoolstrijd, of liever (wat voor Nederland
bina hetzelfde is) van het onderwijs in de werk-
zaamheden van het congres op te nemen, werd
Prof. G. door het congres verzocht, zijn bedoeling
eens nader uiteen te zetten.

Zoo ontstond dit referaat, en wij zijn dankbaar,
dat het zoo geloopt is, dat wij het hebben.

De schrijver begint met te constateeren, dat het
met de geschiedenis van het onderwijs droevig ge-
steld is. Vooral wanneer we denken aan de we-
tenschappelijke beoefening van de historie van
het Lager Onderwijs.

Omtrent het Hooger Onderwijs bestaan er althans
werken, die — zij het ook een bepaalde periode,
en zij het dan ook dikwerf nog van een bepaalde
Universiteit — toch prachtmateriaal bieden, en die
hebben gezorgd, dat er heel wat gegevens werden
bewaard.

De historie van het M. O. is nog zeer jong —
en Inspecteur Bolkestein heeft daarvan al heel
wat beschreven.

Maar met het L. O. staat het anders.

De oorzaak daarvan zal voor een goed deel wel
moeten worden gezocht in het feit, dat deze ge-
schiedenis geen onderwijsvak was op onze Uni-
versiteiten — dat er ook daardoor geen proef-
schriften verschenen, die een bepaald onderdeel
dezer historie behandelden, en dat ook op andere
wijze de aandacht op dit belangrijk domein van
de geschiedenis niet werd gevestigd.

Weliswaar heeft de allerlaatste tijd ons iets ge-
geven, dat voor de opvoeding beteekenis heeft,
maar in het algemeen kan wel worden gezegd, dat
het terrein nog vrijwel braak ligt.

Wat we hebben, is dikwerf werk van onder-
wijzers, zoo gaat Prof. G. voort. En dat werk heeft
het nadeel, dat het meestal niet zoo heel betrouw-
baar is, zoolang het gaat om een tijd, waarom-
trent de schrijver niet uit eigen herinnering kon
putten. Bovendien heeft men teveel heel het terrein
willen overzien — had men zich gegeven aan
de studie van een onderdeel, dan had men mis-
schen iets kunnen bereiken, dat wetenschappelijk
gezien, veel meer waarde had. Weliswaar mogen
we niet vergeten, dat veel wordt verklaard, wan-
neer we bedenken, dat het de schrijvers meestal
te doen was, om een handboek te geven voor een
examen. Maar hoezeer dan ten dezen het werk te
waardeeren is — wetenschappelijk is het toch niet
dat, wat we behoeven.

De armoede van onze kennis op het besproken
terrein wil Prof. G. dan verder demonstreeren met
de bespreking van een periode uit den school-
strijd.

De historie van den schoolstrijd moet beginnen
bij de wet van 1806 — immers die heeft een halve
eeuw lang ons onderwijs beheerscht. Nu zijn we
over de wetten van 1801, 1803, 1806, wel goed
ingelicht. De namen Meylink en Pater Hontzen be-
teekenen hier veel.

Maar dan verder!

Er is wel het werk van Groen medestander
van Otterloo, van Valburg, maar dit werk is afge-
dacht van zijn typischen, dikwijls onwetenschap-
pelijken vorm, op meer dan één plaats zóó, dat
het om herziening vraagt. Denk maar eens aan
de ingewikkelde vragen, die zich voordoen, in de
jaren van den Belgischen opstand. Immers de his-
torie van ons onderwijs is ook met de kwestie van
dien opstand telkens weer verweven.

„Komt men na 1865, dan wordt de toestand
bepaald wanhopig", zoo zegt Prof. G. Zeker, de
werken van De Jongh en van Kuiper hebben hun
verdienste. Maar uit technisch oogpunt staan ze
volstrekt niet hoog. Staat het allerbelangrijkste vast
— zoodra men er meer van weten wil „wordt het
haast kappen in een oerwoud".

De geschiedenis van ons onderwijs en onzen
schoolstrijd is in die jaren geheel vastgegroeid aan
de politieke geschiedenis, waarin belangrijke mo-
menten zijn, de samenwerking tusschen de Room-
schen en de liberalen, de scheiding, die er tus-
schen die twee groepen komt, en het samengaan
daarna tusschen de anti-revolutionairen en de
Roomschen.

Als een voorbeeld van traditioneel onjuiste ge-
schiedenis-beschrijving, oorzaak, waarom ook zoo
noodig er een wetenschappelijke beschrijving ko-
men moet, geeft Dr G. b.v. dit:

„Het volgende voorbeeld diene, om U dit dui-
delijk te maken (nl. dat de geschiedbeschrijving uit
deze periode meestal niet zoo heel betrouwbaar
is). U kunt overal lezen, dat Kuyper Kappeyne's
schoolwet „de scherpe resolutie" heeft genoemd. Toch
is dat zoo niet.... Het heeft mij getroffen, dat

hij dien term, zoowel als den term „decretum horribile“ al in 1875 gebruikt, en dan wel van het schoolwet-program van „de Moensen en de Kerckhoffs“, dat Kappeyne slechts voor een deel verwezenlijkt heeft....

Wil men nu in dezen toestand verandering brengen, dan beginne men met zich goed te realiseeren, waar het in dezen om gaat.

Duidelijk toont Dr G. dan verder aan, dat er in de sfeer van de volksschool feitelijk niets is, of het wordt in den strijd betrokken. Er mogen enkele punten zijn, waarbij geschiedenis van het onderwijs iets anders is dan geschiedenis van den schoolstrijd, dat zijn dan ook uitzonderingen.

Maar bij de historie-beschrijving, die de schrijver bedoelt, gaat het niet alleen om de school. Het was in den schoolstrijd een kwestie van levensbeschouwingen en geestesstroomingen.

En ook kerkelijke kwesties hebben zeer veel invloed gehad. De schrijver verwijst hier b.v. naar zijn (nu pas uitgekomen) studie over „het conflict-troon van der Brugghen“, waarbij de historie slechts te verklaren is, voor een deel althans, uit factoren „van kerkelijken aard“.

En beïnvloedt de politiek den schoolstrijd, van de andere zijde is de schoolstrijd van groote beteekenis geweest voor de politiek.

Ook de vergelijking met andere landen brengt Dr G. ter sprake. En het spreekt wel vanzelf, dat op die wijze de beoefening van de bedoelde geschiedenis wel buitengewoon belangrijk en tevens meer dan gewoon interessant worden moet.

Wanneer ik hier zeer kort een overzicht gaf van hetgeen Dr G. in zijn brochure ter sprake brengt, dan is het, om de aandacht van onze lezers op de bedoelde brochure te vestigen. Er is werkelijk behoefte aan, dat ook „onze menschen“ het belang van een wetenschappelijke beoefening van de geschiedenis van ons onderwijs leeren inzien.

De conclusies aan het slot van zijn betoog lezen men zelf, om zoodoende zich een nog juist oordeel te vormen.

Buitengewoon interessant is b.v. hetgeen de schrijver op de laatste pagina opmerkt over den stand van zaken in '78, bij het petitionnement — de geniale greep van Kuiper, en de langzame doorwerking van de gedachte aan de vrije christelijke school.

We kunnen niet anders zeggen, dan dat we Dr G. zeer dankbaar zijn voor hetgeen hij ons in deze korte maar buitengewoon zaakrijke brochure heeft gegeven.

Het is nu toch wel zoo langzamerhand mogelijk, dat we ons over de eeuw, die nu al weer schier een kwart-eeuw achterligt, een oordeel vormen op goede wetenschappelijke gronden.

En er zijn nog zeer vele bronnen ongeopend, er is nog ontzaglijk veel materiaal te verwerken, — maar alleen reeds enkele speciaal-studien zouden ons een welkom bewijs zijn, dat er in bree-

deren kring de noodzakelijkheid gevoeld wordt, dat er ook over de historie van ons onderwijs het goede en het juiste licht opga.

Misschien zijn er — ook onder de lezers van „De Reformatie“ — die de beschikking hebben over stukken, die van beteekenis kunnen zijn voor de toekomstige beschrijving van de historie van den schoolstrijd, of, wilt ge meer algemeen, van ons onderwijs. Laat men die stukken in het minste geval toch zuinig bewaren. Mij is een school bekend — een van de oudste uit het land — waar men voor een paar jaar „wat oudé rommel“ — waaronder zeer belangrijke correspondenties met plaatselijke en gewestelijke overheden, juridische adviezen enz. — maar heeft verbrand. Zoiets is zoo heel jammer. Laten we onze geschiedenis ook liefhebben. Ook die van den schoolstrijd.

J. WATERINK.

LITERATUUR EN KUNST.

Besnoeiing gewenscht.

Eenigen tijd geleden wezen we in een van de artikelen dezer rubriek op het feit, dat geleidelijk aan zich een christelijke romankunst gaat ontwikkelen.

Naast de oudere christelijke romans, die onder ons dankbare waardeering hebben gevonden en nog vinden, maar die toch te weinig in aantal waren om een zelfstandige literatuurgroep te vormen, zijn in den laatsten tijd verschillende nieuwe christelijke romans verschenen, die, als de eersten, aan de eischen voor kunstwaarde voldoen. En, dank zij deze waardeering van het soort, begint zich gaandeweg een groep te vormen, die met den naam van „christelijke romankunst“ mag worden bestempeld, en alszoodanig ook buiten den christelijken kring de aandacht trekt.

Dat dit feit verblijdend is, hebben we al bij herhaling uitgesproken. Daarbij legden we er steeds den nadruk op, dat deze christelijke romankunst onzerzijds erkenning verdient en waardeering, tegenover, maar ook bij vergelijking met de breede romanliteratuur van den modernen tijd. Want, als de christelijke roman bij deze in sommige opzichten ten achter blijft, dienen we te bedenken, dat hij zich, krachtens z'n geest, anders zal moeten openbaren dan de niet-christelijke roman, en wat betreft stofkeuze en karakteranalyse, en wat aangaat conceptie en compositie. De christelijke romankunst moet blijven binnen een nauwe begrenzing, wil zij haar aard handhaven, terwijl de doorsnee-roman van den lateren tijd volkomen vrij zich ontplooiën kan, omdat geenerlei band hem bindt; een verschil, zoo groot, dat het in de productie zelve aanstonds zich afteekenen moet.

Meer dan eens hebben we dit uitvoerig beseft, naar aanleiding van een nieuwe proeve van christelijke romankunst, ter aanbeveling van

eenheidsgevoel der natuurliefde, maar hij moet haar knechten en aan zich onderwerpen; zoolang er paradijswinden waaien gebeurt die onderwerping zonder stryd, maar in de zonde ingetreden dan vraagt ze de worsteling. In beide gevallen is evenwel de erotische brulof van gelijken uitgesloten; immers natuur en geest prediken beide de ongelijkheid. Wat de natuur kan doen in paradijsen, dat is ingrediënten aanvoeren voor de brulof van God en mensch; maar dat is dan ook haar hoogste privilege. En nu de wereld in zonde gevangen is, nu kan de natuur niet anders dan uitzien naar de openbaring der kinderen Gods, die ook haar verlossen zal van den vloek en haar het bruidstapje zal laten weven voor den vloer, waarop Gods voet nevens dien der menschen treden wil.

De erotische liefde gaat daarom tegen de christelijke in.

De eroticus ziet op naar de sterren; Dante eindigt elk poëem in zijn trilogie met de sterren; want de weg naar het licht is de weg naar de gelukzaligheid. Maar de Bijbel ziet de sterren uit den hemel vallen; en de zon zal versmelten en de maan wordt als bloed, eer dat die groote en vreeselijke dag der brulof komt, der brulof van God.

Erotische liefde laat den glimlach van Beatrice worden tot den glimlach van het heilal; zoo komt uit de schepping zelf de macht, die voert in de aanschouwing der ongesluierde schoonheid.²⁾ Maar de Bijbel laat de hand van den Heerschepper alle tranen wischen van de oogen, tranen, die de schepping niet heeft kunnen drogen; want de schepping is zelf een sluier om de schoonheid van God; en door de zonde is de sluier gescheurd; de schepping geeft niemand volle ontsluiting van Schoonheid of van God.

Erotische liefde ziet in horizontale richting eerst uit naar de schoone zielen en de schoone beelden, die haar den weg kunnen wijzen naar boven, in opwaartsche richting. Vandaag is het Beatrice van Dante en morgen zijn het de bloemen en de vogels van Franciscus en nog later is het voor anderen Marjon van Frederik van Eeden, Marjon, die in Johannes' ziel overwint door de liefde en de liefde in zijn hart ook doet overwinnen. Maar Van Eeden zelf bewijst, dat Marjon ongenoegzaam is als het verlangen uitgaat naar den waarachtigen Christus. Jan Ligthart heeft zijn studie over het eerste deel van den kleinen Johannes besloten met een gedicht „Aan Windekind“; de laatste regel daarvan luidt:

‘t Is alles Zonnekind, wat door het Zonlicht leeft.

Maar het tweede deel van den kleinen Johannes en het derde spreken reeds andere taal: de brandstapel

de lectuur, ter waarschuwing ook tegen onbillijke reserve of critiek.

Het is dan ook niet de bedoeling van dit artikel opnieuw op de beteekenis eener christelijke romanliteratuur te wijzen, hoe groot die ook moge zijn, noch ook haar karakter en qualiteiten andermaal te bespreken. Dat ik met de herinnering aan dit te voren gezegde begin, heeft alleen ten doel, te doen verstaan, dat, wat volgen gaat, voortvloeit uit overwegingen van gerechtvaardigde waardeering.

Bij den, vrij snellen, groei der christelijke romankunst als soort, openbaart zich namelijk een eigenschap, die m.i. tot een schadelijk vergroeijsel worden kan voor wat het wezen en het bestaansrecht van den christelijken roman is, zijn specifiek christelijk karakter.

Het is mij opgevallen, dat in verschillende nieuwe vertegenwoordigers van het soort eenzelfde gegeven wordt verwerkt, natuurlijk met verschil in verhouding en kleur, maar in z'n grond toch steeds hetzelfde: desillusie in hoopvolle verwachting, teleurstelling in wat men als z'n levensgeluk zag, de gevolgen van een levenswerkelijkheid, anders dan men zich had voorgesteld en had gewenscht. In meer dan één nieuweren christelijken roman is de hoofdpersoon een jonge vrouw, die haar vertrouwen op of haar liefde tot haar man minder beantwoord ziet, dan haar hart behoeft, en die daardoor haar levensvreugde voelt wiken en leeft in de nevelen van zorg. Bij veelal voortreffelijke psychanalyse ontstaat dan de uitbeelding van gestage slingering tusschen gelooven en twijfelen, van zenuwslopende tobberij, die soms verstrekkende gevolgen heeft.

Nu is het zeker waar, dat een zoodanige situatie zeer geschikt is voor de teekening van den strijd om vrede te vinden in tegenheden en teleurstellingen, en dat de christelijke romankunst deze moeilijkheden ontledend, te duidelijker kan doen zien den weg, die uit de donkerheden voert naar het licht. Want, in de zieleworsteling, die uit zulke toestanden ontstaat, kan de behoefte aan kracht groeien en het geestelijk leven worden verdiept. Ongetwijfeld spreekt de kracht van het geloof het sterkst daar, waar beproeving is van het geloof. Een oude, maar nog altijd levende roman als „Het huis Lauernesse“ van Mevr. Bosboom is daar, om dit op het schitterendst te bewijzen.

Maar, daartegenover staat toch ook een gevaar, rechtstreeks voortvloeiend uit zulk een stof. Het gevaar n.l., dat in de telkens weerkerende beschrijving en ontleding van zorg en verdriet in de christelijke romans iets komen zal van dienzelfden levensonlust, die de moderne hoeken typeert. En op dat gevaar meen ik te moeten wijzen in verband met de richting, waarin zich de christelijke romankunst gaat ontwikkelen.

Er is inderdaad in de nieuwere christelijke romans iets van dat gedrukte, dat den doorsnee roman van onzen tijd kenmerkt. En nu is dat sombere in dezen laatste consequentie van het beginsellooze,

van Pan is er al; de natuurdroom heeft dus afgedaan. Dan komt „de Geleider“, die Johannes' ziel verder onderwijst. Met de liefde, met Marjon alleen komt Johannes er niet; het moet naar Christus; en zoo kan op het vers van Ligthart het „weêrwoord“ volgen van Dr Ph. A. Lansberg:

Nu heeft met Marjon zich de ziel verheven
En vind' in Christus rust ten eeuwigen leven.³⁾

Sedert heeft Van Eeden de kerk gevonden en, al is het de Roomsche, die Beatrice wel verdragen wil, hij heeft toch de openbaring erkend als noodzaak op den weg tot God. En hij heeft zijn „engel-bewaarder“ gevonden, die hem meer geeft dan de gezaligde liefde van Dante, want hij onderwijst verlossing, en genade. Windekind spreekt van lente, Marjon zingt een zomerlied; maar ook tegen den dood geeft in herfst de openbaring vertroosting.

Nu voel ik weer, getrouwe Wacht!
uw wonderde presentie.
En in het woud verkondigt zacht
October's gouden looverpracht
des Eeuwigen clementie,
dat eens de mensch, uit droeven val
verrijzen zal... verrijzen zal.⁴⁾

De engel-bewaarder van Van Eeden is ons liever dan Marjon en Pan en Windekind; want hij lijkt op den engel-verklaarder, den angelus interpres, met wien de profeten alleen kunnen bestijgen de trappen van de aanschouwing van Gods waarheid.

Dit betuigen al de profeten van Israel, en alle profeten van het Nieuwe Verbond, voor wie de groote Engel-verklaarder geworden is: Jezus Christus, die van boven komt, die God is en bij God in den beginne was. De omkeering van Van Eeden is in zoverre althans een prediking tot de velen, die als Helène Swarth, de poëzie vergodelijken, en haar dan laten samenvallen met den Engel, wiens wezen met dat van Jezus samenvalt.⁵⁾

Want de erotische weg tot God is telkens weer doet de menschen gezocht, juist dan, als de stem der profetie niet meer krachtig klinkt. De zonden der dichters, die ook in hun geestelijke erotiek vragen, of, als liefde zonde is, wil zeeler men kan dwalen, zij zijn voor een groot deel de reflex van de verandering van den geest der profetie in de kerk. Dante is Rome's kind in een tijd, die Rome elke erfenis laat aanvaarden, zonder dat nieuwe schat en gonden worden. Franciscus van Assisi is in zijn erotiek, hoe zeer daarvoor theologische argumenten vrijsprekende

het onbevondert
maar dat
heid, die
misschien
van een r
zonder een
Maar in
levensonlus
worden, or
mag, moet
genheid
kracht, die
ten slotte
van het ve
alles, ook
kan daar
Juist d
ze aan d
recht en c
lijke roma
staan in ha
ziekte- en
neemt te l
literatuur.
omstandigh
ten achters
schoolts, v
levensrust
deed in g
als dan ee
schillende
oplossen va
wakt wor
is dat in s
telijke ro
Nu verst
Ik wil va
er dik bov
houding a
of in een
Integendeel
dwonen zij
sprake me
dat het chr
mengeveve
liteit van h
slag ligt.
Die men
kunst duid
nis hebben
naar het l
en haar kr
noodzakelij
mij de al t
zorgen-tee
een voortga
besnoeid.

Wat ik k
bepaalden r
dat zoo, d
redenen kun
zijn tijd; Sc
aan den sa
schap van
Provence me
de liefde to
dagen haar
taal der we
profetie, als
geestelijk lie
eigen stem.
Want van
Maar het
liefde aan
driemaal to
de spanning
dat Christus
openbaart es
zelf nog op
tot die hoog
die den afsta
die alle zi
in den Gees
de zinnelijke
kon zeggen,
hij zijn man
ook behoort
trent den C
Wij willen
Eros blijft sta
tus' doodanc
het Evangelie
den nood s
den zijn niet
ek, tot wie
Eros ape
Christus der
Mijn Vader -
Eros heeft
ders. Maar
vrienden, zo
Het liefdes
tussen Chr
twee gelijk
van de gelij
physischeleed
hooge verbor
laai opkomer
twee „deelen
maar tegelijk
en in besta

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Eros of Christus. IX.

We spraken van Franciscus van Assisi als een vertegenwoordiger van de geestelijke erotiek, die daarom bijzonder de aandacht vraagt, omdat hij zijn navolgers vindt en zijn lofzeggere in onze eeuw.

Nu heeft juist een man, die in de diepste levensvragen aan hem verwant wil zijn, ik bedoel Max Scheler, het eeljk aangedurfd, hier ronduit te spreken van „haeresie“. Franciscus, zegt hij, moge dan al met zijn liefdesspel, dat tot de bloeiende wereld en den bloeddenden Christus en den schoonen God uitgaat, niet een verstandelijke haeresie hebben vertoond, zijn hart was toch in de ketterij verstrikt.

En wie kan dezen man tegenspreken, wie, die met calvinistische levensovertuiging tot deze geestelijke erotiek kritisch nadert?

Scheler¹⁾ heeft erop gewezen, dat achter de erotische vrugden en smarten der dichterlijke ziel ligt het „eenheidsgevoel“ van den menschelijken geest; de mensch voelt zijn eenheid met al wat is, zoowel met de stof als met den geest; en het is Eros, die, om zoo te zeggen, de eigenlijke „ziel“ is in de wereldziel. De verwantschap van den mensch met heel de wereld om hem heen wordt tenslotte als diepere eenheid gezien; de grenzen der onderscheiding tusschen mensch en niet-mensch worden straks uitgewischt; en de mensch viert het feest der allieide, die zijn religie straks wordt.

Maar dit noemt Scheler dan ook het heidendom.

Want dit antieke heidendom is eens overwonnen en legengesproken door het christendom. In dat christendom ging het niet om samensmelting met de natuur; het christendom legde den eisch van de „dooding“ aan de conscientie voor; het teekende de wereld, ook in haar bloeien en lachen, als een wereld, waarin de vloek brandt, die daarom vóór de groote Brulof Gods komen kan, eerst moet uitgebrand worden. Dat christendom heeft wel gezegd, dat men Christus moest „aandoen“, maar die Christus bleef toch de Heer, de wetlige eigenaar der kerk, verheven boven haar smart, gelijk hij uit den rijkdom van zijn eeuwigheid tot haar leven eerst was ingegaan. Wat de natuur, de schepping biedt, zelfs wat de geschapen menschheid van Christus doet aanschouwen, het is niet genoeg, en het geeft ook geen adequate kennis Gods; de natuur moet beheerscht, en voorzover nodig, gezuiverd worden. Tot de natuur kan de ziel niet af dalen in het